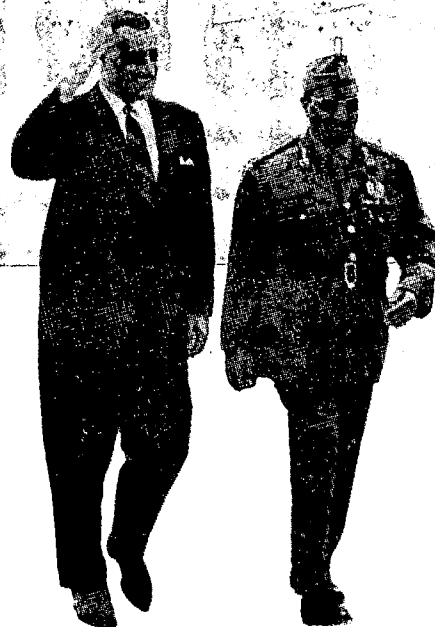

נסע-תיאן האצרי

סיכונאי - ביניים

מאת א. רבינוביץ

פתח דבר

צירוף של כמה גורמים, הוא שדחף את מצרים להיענות מיד לפניה התימנית:

מבחינה מדינית וכלכלית ראתה מצרים הזדמנות פז להשיג דריסת רגל ובסיס השפעה בדרום חצי האי ערב, בסמוך למדינות הנפט העשירות, שחולשתן תאפשר התערבות מצרית מבססת זה. הקשרים המסורתיים עם חלק מהמהפכנים ונוכחות יחידות מצריות בתימן נראו, כנראה, בעיני ההנהגה המצרית כערובה מספקת להבטחת האינטרסים שלה.

אולם בהיחפזם לשגר את כוחותיהם לתימן לא הונעו המצרים על ידי שיקולים רציונאליים גרידא. נראה, שקשה להנהגה המצרית — השבויה לפעמים בידי האידיאולוגיה שלה — שלא לסייע למהפכה „מתקדמת“ בארץ ערבית (גם בסוף 1963, שעה שהיו שקועים כבר עמוק ב„בוץ התימני“, שיגרו המצרים יחידות צבא לעזרת אלג'יריה „המתקדמת“, שלחמה במרוקו ה„ריאקציונית“).

כשהחליטו להתערב בתימן, לא התחשבו המצרים באופיה הטופוגרפי של הארץ ובמבנה השבטי והעדתי של האוכלוסיה. כיון שכך, טעו והעריכו, כי כמה גדודים מובחרים יוכלו לבער במהירות את קניית ההתנגדות המלוכניים. תוך זמן לא רב הסתבר, כי הסתבכו בבעיות צבאיות ומדיניות קשות, שהצריכי הקצאה גדלה והולכת של אמצעים ואנשים.

ב־26 בספטמבר 1962 ביצעה כת צבאית, בשיתוף עם מנהיגים תימניים רפובליקניים שישבו בעדן, הפיכה נגד משטרו של האימאם אל-בדר, שירש את אביו, אחמד, שמונה ימים לפני כן. ימים מספר לאחר ההפיכה התארגן מחנה מלוכני, בראשותו של הנסיך אל-חסן, שמיהר ושב מארצות הברית. אך באמצע אוקטובר התברר כי, בניגוד לשמועות, לא נהרג האימאם אל-בדר בהפגזת ארמונו. השניים הגיעו ליד הסדר, לפיו ישמש אל-בדר כאימאם ואילו אל-חסן כראש-ממשלה. הם הצליחו לקבץ סביבם שבטים נאמנים למלוכה, ובסיוע חיצוני — בעיקר סעודי וירדני — איימו על קיומה של הרפובליקה הצעירה*.

בניסתה של מצרים לתימן

בתחילת אוקטובר נוכחו הרפובליקנים כי לא יוכלו לעמוד בכוחות עצמם בפני המלוכנים ופנו בבקשת-עזרה למצרים; וכבר ב־7 באוקטובר נמסר על הענות מצרים לבקשה ועל שיגור צבא מצרי לתימן.

* לרקע של ההפיכה והשתלשלותה — ראה „מערכות“ קנ"ו, מאמרו של ח. שקד — „תימן — פרשות דרכים“.

ההסתבכות המדינית

מלכתחילה היה המחנה הרפובליקני מורכב מכמה קבוצות יריבות — קבוצת קצינים בראשותם של סלאל ואל-עמרי, קבוצת מנהיגים רפובליקניים ותיקים, בעלי נטיות מתקדמות, מספר שייתכנו שבטיים וקבוצה שאפעיית בראשותו של ד"ר ביידאני — ונתגלעו ביניהן סכסוכים חריפים. המצרים נטו לתמוך בביי-דאני, שהיה קשור אתם זה שנים רבות ואף נשא לו אשה מצרית (אחותו של אנור אס-סאדאט, ממנהיגי המהפכה במצרים, שהתמחה בענייני תימן).

תמיכת המצרים בביידאני השאפעי (שהיה לסגן-נשיא) העידה, כי טרם עמדו על אופיה המיוחד של תימן. עלית משקלם של השאפעים הרחיקה מהרפובליקנים את ראשי השבטים הזיידים, שהיו היחידים שהיה ביכולתם להעמיד צבא של ממש נגד המלוכנים. רק מאוחר יותר נוכחו המצרים כי אם לא יעמידו השבטים הזיידים את כוחותיהם לרשות הרפובליקה, יאלצו להגדיל את גייסותיהם בתימן. נראה, כי שיקול זה הביא את המצרים להפסקת התמיכה בביידאני, והוא נאלץ לצאת מתימן.

לאחר הרחקת ביידאני ניסו סלאל והמצרים לתקן את מעמדם המדיני בתימן — בעיקר על-ידי ויתורים לראשי השבטים, הגשת סיוע מצרי בתחומים כלכליים, טכניים ומדיניים, ונסיון לשכלל את מנגנון המדינה התימנית. אולם בכך לא פתרו המצרים את הקשיים שעמדו בפניהם במחנה הרפובליקני. סלאל וקבוצת הקצינים שמאחריו היו נאמנים למצרים, אולם חסרו כל תמיכה ממשית בתוך תימן, ושלטונם נשען על תמיכת הצבא המצרי (ובמקצת על הצבא התימני הסדיר). לקבוצת המנהיגים האזרחיים בראשות זוביירי, אריאני ונעמאן ולראשי השבטים היתה השפעה רבה בתוך תימן, אך הם התנגדו הן לסלאל והן להשפעה המצרית. התנגדות משותפת זו הביאה לברית טקטית בין שתי קבוצות אלו, שבלטה בכנס הגדול של ראשי השבטים, באוגוסט 1963, בעיירה עומראן. החלטות הכנס תבעו: צמצום סמכויותיו של סלאל, טיהור המנגנון, הרחבת סמכויות תימן של הרשויות השבטיות וצמצום הפעילות וההשפעה המצריות.

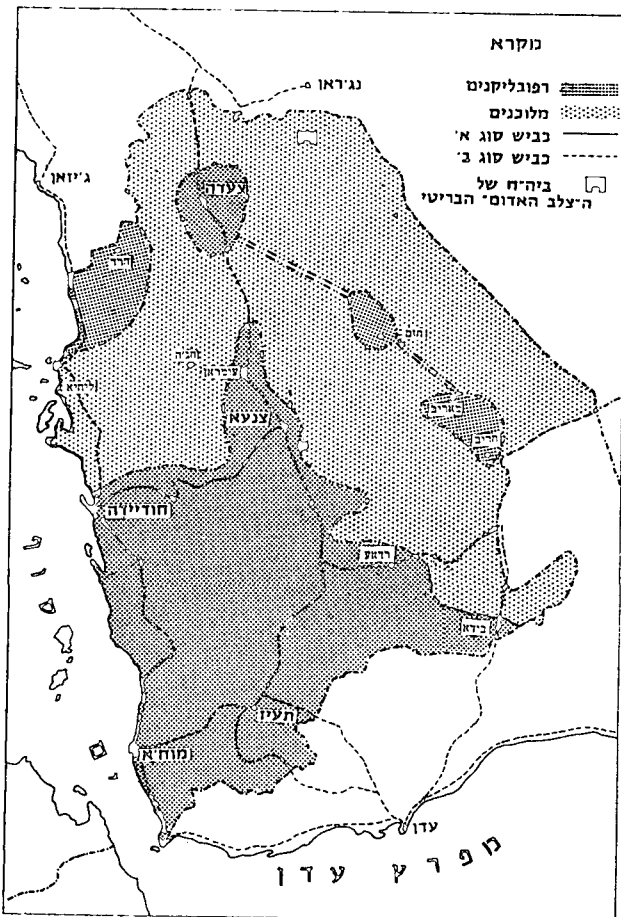
להתנגדות יסודות אלה נוספה ההתנגדות של הרוב (55%)

עבד'אנאצר וסלאל בעת ביקורו של הראשון בצנעא

השאפעי המקופח, ששאיפותיו לשוויון זכויות והשפעה ברפובליקה סוכלו עם הרחקתו של ביידאני והגברת הישענותם של המצרים על ההנהגה הזיידית. להבהרת התמונה המורכבת אפשר להגדיר את השאפעים כקבוצה „אופקית“ לעומת הקבור צות „האנכיות“ שזכרו לעיל; כאשר אנשי כל קבוצה — ותכופות בני-עדתה שבקבוצות השונות — בוחנים כל בעיה גם מנקודת המבט העדתית.

תביעותיה של האופוזיציה הרפובליקנית העמידו את המצרים בפני דילמה: ברור היה להם, כי סלאל מחזיק בידיו את השלטון רק הודות לתמיכתם. לא היה למצרים אומן ביסודות המסוגלים לקיים שלטון יציב בזכות עצמם; המצרים התקשו לבחור בין הקמת שלטון יציב מקרב המחנה הרפובליקני (העלול לסכן את האינטרסים המצריים) לבין המשך ההישענות על סלאל המהימן (הישענות המחייבת את המצרים להגדיל את מאמציהם והוצאותיהם). דילמה זו — קשיי פתרונה הם מגורמי היסוד במדיניות המצרית בתימן.

תימן — חלוקה לשטחים בשליטה רפובליקנית ובשליטה מלוכנית

ההסתבכות הצבאית

את המערכה הצבאית בתימן ניתן לחלק לשני שלבים עיקריים. בשלב הראשון — עד מרס 1963 — עסק הצבא המצרי במבצעים שנועדו לכיבוש והחזקה של שטחים נרחבים ככל האפשר. מבצעים אלה התבססו על תפיסת-יסוד, לפיה מושגת שליטה רק בשטחים בהם קיימת נוכחות פיזית של כוחות

מצריים. שיקול נוסף היה כי על-ידי השתלטות על אזורי הגבול יעלה בידם לחסום את צירי האספקה של המלוכנים. שלב זה הסתיים עם כשלון המתקפה הגדולה באזור אל-ג'יף, שזכתה אמנם בהצלחה ראשונית, אך לאחר מכן נשברה. מכאן ואילך נוצר מצב של קפאון: המצרים והרפובליקנים שולטים בדרום-תימן, ואילו בחלקה הצפוני שולט הצבא המצרי רק בעיירות ובמשלטים מבודדים בתוך שטח מלוכני רצוף.

תפישת-היסוד של המצרים, ויישומה, הביאו לפיזור כוחותיהם בריכוזים קטנים על פני שטח עצום. רשת של מוצבים מבודדים. המוחזקים כל-אחד על-ידי כוח קטן ומקושרים בצירי אספקה ארוכים איפשרו ללוחמים המלוכניים להפיק את מלוא התועלת מתנאי הארץ ההררית והמבוטרות. כאשר המלוכנים החלו תוקפים עתה משלט מבודד או מנתקים נתיב אספקה, ובהגיע תגבורת חזקה, שמארב לא יכול לה, היו נסוגים למעור זיהם ההרריים. עצמתו של הצבא המצרי ויתרונו הטכני לא באו לידי ביטוי באורח לחימה זה.

אף אותה פעילות שקיימו המלוכנים במצב-קפאון זה חייבה הזרמה מתמדת של כוחות מצריים. חיל-המשלוח הלך וגדל בהתמדה, והגיע ב-1963 ליותר מ-30 אלף, ועתה — לפי העתור נות הבריטית — מגיע הוא לכ-50 אלף. תקות ההנהגה המצרית לשחרר חלק מכוח זה על-ידי אימון צבא תימני סדיר בכזבה אף היא. גם שיגור שלוש חטיבות תימניות סדירות למצרים להשלמת אימונם לא הצליח ליצור כוח צבאי שאפשר יהיה להפקיד בידו את הגנת הרפובליקה התימנית.

ה"תיקו" התימני

בראשיתה, עוררה ההתערבות המצרית בתימן חששות כבדים אצל סעודיה ומדינות ערביות שמרניות אחרות — וכן במדינות מערביות, בעלות אינטרסים באזור. מאוחר יותר, התהפכו היוצרות: כשהתברר כי מצרים "שקעה בבוץ" מבחינה צבאית ומדינית, הפכה היא להיות מעוניינת להוציא את רוב כוחותיה מתימן — וככל האפשר מהר; ואילו יריביה לא חפצו עוד ביציאת הצבא המצרי מתימן בכל מחיר — אלא ביציאה כזו שתבטיח את האינטרסים שלהם. ברם, גם עם שינויי המגמות, ניגוד האינטרסים היסודי נשאר בתוקפו — ניגוד, שבו רואה מצרים את סעודיה ובריטניה כיריבותיה העיקריות.

הנסיון הראשון למצוא פשרה בין מצרים לסעודיה נעשה עוד בראשית הסכסוך — בתחילת 1963 — על-ידי השגריר האמריקאי באנקיר. באפריל 1963 נחתם "הסכם-באנקיר", או "הסכם ההרחקה", לפיו תוציא מצרים את כוחותיה מתימן בהדרגה, ואילו סעודיה תפסיק את הסיוע למלוכנים. ההסכם לא בוצע: מצרים הכניסה יחידות רעננות במקום אלו שהורציאה, וסעודיה הוסיפה לסייע לבעלי בריתה. עצם נכונותה של מצרים להכנס למו"מ זה ולחתום על הסכם באנקיר היתה תוצאה ישירה של כשלון המתקפה באזור הג'יף, אשר הוכיח בצורה חד-משמעית גם למצרים, כי פתרון צבאי גרידא אינו הפתרון לבעית תימן.

כבר בשיחות אלו נסתמנו אבני-הנגף שבגללן נכשלו גם הנסיונות המאוחרים יותר לפשרה בין מצרים וסעודיה. עמדת-היסוד של סעודיה היתה: ראשית חייבים המצרים לפנות את כוחותיהם ואחר כך ייערך משאל-עם, שיגלה את רצונו האמתי של העם התימני. המצרים הסכימו לעריכת משאל-עם אולם

סרבו לפנות את כל כוחותיהם בטרם ייערך. עקשנות המצרים בנקודה זו נבעה מכך, שברור היה להם כי פינוי הצבא המצרי יביא להתמוטטות משטרו של סלאל, וקרוב לדאי — להתמוטטות הרפובליקה עצמה.

בין עמדות-המוצא המצרית והסעודית ניתן היה למצוא פשרה. אולם כל הסדר כזה מחייב מידה ניכרת של אמון הדדי בין הצדדים; ובין מצרים וסעודיה לא היה אמון כזה בנמצא. בשעה שמצרים נתקלה בקשיים גדלים והולכים — שנבעו מהחזקת צבאה בתימן, מההוצאות הכרוכות בכך ומהביקורת החריפה מבית על ההרפתקה הבלתי מוצלחת — קיימה סעודיה את הסיוע למלוכנים במחיר זול יחסית ושלטיה נמצאו בעמדת מיקוח טובה יותר. נוסף לאמצעיהם הכלכליים הניכרים נהנו שליטי סעודיה גם מהעובדה שהם — שלא כחוסנין, למשל — לא נאלצו להתחשב במיוחד בדעת-קהל לאומנית. היסודות בהם נאלץ בית-המלוכה להתחשב הבינו אף הם את הסכנה הצפויה להם מההשפעה המצרית בתימן.

בסיונות התיווך, והלחץ המצרי על סעודיה במשך שנת 1963, לא הועילו. גם הלחץ שהופעל על הסעודים בועידת הפסגה הערבית הראשונה בקהיר, בינואר 1964, "בשם פלסטין", לא הניע מעמדתם. עם סיום ועידת הפסגה הראשונה נמצאו עדיין קרוב ל-40,000 חיילים מצריים מרותקים בתימן. עובדה זאת עומדת ביסוד הטקטיקה החדשה שאימצה מצרים לעצמה בזירה הבין-ערבית בשנת 1964.

יחסי מצרים עם הרפובליקנים לאחר הועידה

החלטות ועידת עומראן, ותביעות האופוזיציה הרפובליקנית להגשימן, הביאו להתרוצצות פנימית במחנה הרפובליקני ולמבוכה ביחסים עם מצרים. בין אוגוסט 1963 למאי 1964 הוחלף פעמים מספר מבנה מוסדות השלטון והוכנסו שינויים בהרכבם האישי. המרשל עאמר נאלץ לבוא מספר פעמים לתימן כדי לנסות ולפתור משברים חמורים. ביסוד משברים אלה טמונה אותה דילמה ישנה — שלטון יציב אך בלתי מהימן מול שלטון מהימן אך רופף — ממנה לא הצליחה ההנהגה המצרית להשתחרר. למצב פנימי מעורער זה היתה השפעה על זירת המלחמה במלוכנים — וכן גם על עמדתה של סעודיה.

המשבר הגיע לשיאו באביב 1964; ובאפריל נאלץ עבד-אנ-נאצר לבוא, לראשונה, בעצמו לתימן, כדי למצוא פתרון יסודי לקרע במחנה הרפובליקני. כתוצאה מביקורו הוקמה ממשלת-קואליציה, בראשותו של הגנרל חמוד אל-ג'אפי, שהיה מקובל על הקבוצות השונות במחנה הרפובליקני. הרכב הממשלה היה רחב ביותר, ונכללו בה קצינים, שייחים שבטיים, ואישים בעלי מעמד. נשמר בה איוון מספרי בין זיידים לשאפעים, אולם עמדות המפתח נמסרו לזיידים. רב משמעות היה מינויים של אריאני וזובירי כסגני ראש-הממשלה, ושל אחמד מוחמד נעמאן, המנהיג השאפעי, כיו"ר האסיפה המחוקקת העתידה. שלושה אלה נודעו כבעלי אישיות חזקה ודעות משלהם בדבר הצורך בהגבלת שלטונו של סלאל ובהשפעה המצרית כאחד, ויתור זה לאופוזיציה הרפובליקנית איוון לדעת המצרים על-ידי מינוי נאמניהם — סלאל ואל-עמרני — לכהן נות הנשיא וסגן-הנשיא.

הפתרון שהגה עבד-אנ-נאצר היה, איפוא, פתרון של פשרה;

השניה, שנועדה להתכנס בספטמבר באלכסנדריה, שאפו על-כן להשיג בתימן הישג צבאי בעל משמעות מדינית. באוגוסט פתחו המצרים, שנשענו הפעם בעיקר על כוחות תימניים — סדירים ושבטיים — במתקפה רבתית בצפון-מערב תימן. מגמתה היתה סגירת גבול תימן-סעודיה, ניתוק צירי אספקה חיוניים של המלוכנים — ואם אפשר, תפיסת האימאם אל-בדר.

כפי שקרה פעמים מספר בהתקפות המצרים בתימן, עלה בידם להשיג הצלחה ראשונית, שנבלמה מאוחר יותר. הצלחה ראשונה זו הביאה לתימן פעם נוספת את המרשל עאמר, שבא לנצח אישית על המבצע — כנראה, כדי להבטיח שהפעם אמנם יושג ההישג החיוני לו קיוו. הנאומים שנשא בפני החיילים היו מלאי אופטימיות. אולם המבצע, שהחל בקול תרועה, הסתיים בדממה דקה, שהעידה על הכשלון המצרי-רפובליקני. מאמר שפורסם אותה עת בבטאון הצבא המצרי „אל-קואת אל-מוסלחה" הסביר את קשייו של צבא חדיש, המנסה ללחום בשטחים הרריים — והזכיר לקוראיו כי שום כובש זר, כולל התורכים, לא הרחיק בתימן אל מעבר לשפלת החוף. ודאי, הטיעונים שבמאמר זה — נכונים, אך בספטמבר 1962 לא הביא אותם ההנהגה המצרית בחשבון.

המתקפה המצרית-רפובליקנית כוונה לסגור את אזור הגבול הצפון-מערבי עם סעודיה. שני טורים שיצאו: האחד מקפל-חרב והשני ממג'ז, צריכים היו לבצע משימה זאת. הטור שיצא ממג'ז הצליח לכבוש את מבצר ראוח. אולם הטור השני נבלם על-ידי המלוכנים והגבול לא נסגר.

מכאן ואילך התרכזו המלוכנים באזור מג'ז-ראוח ובסופו של דבר הצליחו ללכוד את מיניסטר המלחמה הרפובליקני, חוסיין אל-דפעי, באזור ראוח. בראשית ינואר 1965, נפל המבצר בידי המלוכנים, והמתקפה שהחלה באוגוסט, נסתיימה בלי שהושגה אפילו אחת מהמטרות אותן הציב לעצמו הפיקוד המצרי. יתר על כן, כשלונה, והשתלטותם החוזרת של המלוכנים על חלקה הצפון-מערבי של תימן, הגובל עם סעודיה, הביאו ללא-ספק להפסד נוסף ביוקרתה של מצרים ולהגברת התפוררותו של המחנה הרפובליקני.

לאחר הצלחתם באזור ראוח העבירו המלוכנים את מוקד פעייתם לוחם לאזור שבטי הארחה, כ-20 ק"מ מצפון לצנעא. הצלחתם של המלוכנים הביאה את המצרים, לטענתם של מלוכנים ורפובליקנים-פורשים כאחת, לשוב ולהשתמש בגוזים, כדי להחליץ ממצב ביש, כפי שנהגו כבר בתימן לפני למעלה משנה. בעקבות החמרת המצב הצבאי והמדיני הגיע המרשל עאמר, בסוף ינואר 1965, לביקור נוסף בתימן.

לחץ נוסף על פייצל

כשלוש חודשים זה בנסיון להשיג הכרעה צבאית בתימן הבהיר שוב למצרים, כי כדי לסיים את ההרפתקה התימנית עליהם להגיע לידי הסדר עם פייצל. החרפת המשבר הכלכלי והתגברות הבקורות נגד המשטר בחוגים שונים (ביולי 1964, נפוצו שמועות עקשניות על סיכול קשר נגד חייו של עבד-א-נאצר) הגבירו את רצונם להוציא צבאם מתימן. הלחץ שהפעילו המצרים על פייצל הלך והחריף, והגיע לשיאו ב„ועידת-הפסגה" השניה — בספטמבר 1964, חודש לאחר שגם חוסיין נאלץ

ובכך נעוצה חולשתו: שכן לא פתר את הבעיה העקרונית, והשאיר את הדילמה המצרית בעינה. מתנגדיו של סלאל הוכיחו נסו לתוך מסגרת השלטון, אך סלאל ואל-עמרי הוסיפו לנהל את העניינים. שאיפותיה של האופוזיציה לא סופקו, והיא הור סיפה לצפות לשעת הכושר, בה תוכל לקבל את השלטון לידיה ולהנהיג את המדינה לפי ראות עיניה.

כן נמשכה התסיסה בקרב המיעוט השאפעי, שחש עצמו מקופת. המרירות המצטברת פרצה בספטמבר, בהדיח סלאל את מושל תעין — המרכז השאפעי — עבד אל-ואסע נעמאן, בן דודו של אחמד נעמאן, ומינה במקומו מושל זייד. התושבים השאפעים של דרום תימן איימו להתמרד ומוחמד אחמד נעמאן התפטר מתפקידו כיו"ר המועצה המחוקקת. תגובה חריפה זו אילצה את סלאל לחזור בו מהדחת עבד אל-ואסע.

המצב הצבאי ב-1964

הצלחות המלוכנים בפעולותיהם השגרתיות נסכו בטחון רב בנסיכים, מפקדי המחנה המלוכני; ובאפריל 1964 ניסו כוחם בהתקפה חזיתית על העיירה חג'ה שבמרכז תימן. עד כה היתה מלחמת תימן נושאת אופי מובהק של מלחמת גרילה, אך בטחון-היתר של המלוכנים הביאם לחריגה ממסגרת זו. בהתקפה על חג'ה המצרים הם שנהנו מכל היתרונות: הם ישבו במוצבי-הגנה מבוצרים והפעילו במלוא היעילות את נשקם החדש והכבד-יותר, בעוד שהמלוכנים התקיפו בשיטות ישנות ובכלים מיושנים. המפלה הניצחת שנחלו היחידות המלוכניות בקרב חג'ה הביאה לשיתוק חלקי של פעילותן בגזרה זו, ואף בגזרות אחרות. הוא נמשך כחודשיים-שלושה, ונוצל על-ידי המצרים להרחבת הישגיהם ותחום השליטה הרפובליקני על-ידי שילוב של הפצצות, שוחד ושכנוע, המקובל עליהם. להצלחתם תרמו גם גורמים נוספים: אף המחנה המלכני אינו עשוי מקשה אחת ובין מנהיגיו שררה תחרות ונת-גלעו סכסוכים; כן היתה זו עונת הקציר, והלוחמים המלוכנים התענינו יותר ביבוליהם מאשר בהטרדת המצרים.

טנקים מצריים ברחובות צנעא

תקופת רווחה זו למצרים נסתיימה בחדשים יוני-יולי, עם חידוש הפעילות הצבאית-המלוכנית. עובדה זו, והתעקשות הסעודים, אילצו את המצרים לשוב ולחפש פתרון שיאפשר את הוצאת צבאם — ששיבתו בתימן, גם ללא פעילות מרובה, הכבידה עליהם יותר ויותר. לקראת „ועידת-הפסגה" הערבית

תימניים, כנציגי שני המחנות היריבים. הדיונים נמשכו ימים מספר. ב־2 בנובמבר נתפרסמה הודעה מסכמת, שעיקרה היה: הפסקת־אש כללית בתימן אשר תכנס לתוקפה ב־8 בנובמבר. ב־23 בנובמבר תתכנס על אדמת תימן „ועידה לאומית“, שתכריע בגורל הארץ וישתתפו בה 169 איש, מהם 3/8 אנשי דת, 3/8 ראשי שבטים ו־2/8 אנשי־רוח ואנשי־צבא (המספר 169 נקבע באופן הבא: עשרים ואחד נציגים מכל אחד משמונת מחוזותיה של תימן — ואישיות נייטרלית מכובדת, שתשב בראש הוועידה). בוועידת ארפות השתתפו גם נציגים מצריים וסעודיים.

דחית ועידת השלום

הסתום בהודעת־הסיכום של ועידת ארפות היה רב מן המפורש; ובטרם יחלוף זמן רב, התברר כי במספר ענינים, מהם מהותיים ומהם טכניים, לא הושג הסכם בין הצדדים. הכרזותיהם של דוברי המלוכנים והרפובליקנים הראו כי קיים מרחק רב בין השקפותיהם על אופי הוועידה הלאומית.

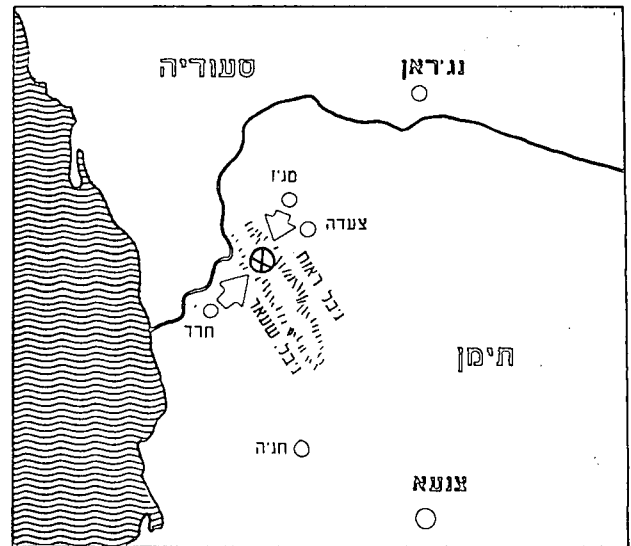
על פי דוברים ואישים רפובליקניים, נועדה „הוועידה הלאומית“ רק להוות הזדמנות ליסודות מלוכניים לעבור אל מחנה הרפובליקה ולזכות בחניניה. לדעתם תתכנס הוועידה על בסיס ההכרה ברפובליקה וחתת דגלה, ואילו שאלת פינוי הכוחות המצריים לא תידון בה. אשר לוועידה עצמה, תבעו הרפובליקנים כי תיערך בעיר הנראית להם, וכי יוקצה למלוכנים רק אחוז קטן ממספר הנציגים.

המלוכנים טענו, כי הוועידה מתכנסת על מנת לקבוע את אופיו של המשטר בתימן וכי שאלת פינוי הכוחות המצריים תעמוד במרכז הדיונים (העתון הלבנוני „אל־חיא“ אף הזדרז לפרסם את סדרי הפינוי העתידי לבוא). גם המלוכנים תבעו לערוך את הכינוס בעיר הנראית להם, והדגישו כי ועידה שבהצבעה בה ייחרץ גורל הארץ חייבת להתכנס על בסיס של שוויון מספרי בין שני הצדדים. עוד התלוננו המלוכנים על חידוש התקפות־האוויר המצריות (שנועדו להציל את מבצר ראוח), שהיוו הפרת הסכם הפסקת־האש. תלונה נוספת בפי המלוכנים היתה, שהרפובליקנים מונעים נציגים־מיועדים של הצד המלוכני המתגוררים באזורים רפובליקניים מלהגיע לוועידה (בהעלאת תלונה זו ניסו ללא־ספק גם להוכיח שהמלוכנים הם גורם בעל השפעה בתימן כולה — ולא רק בחלקה הצפוני).

חילוקי־דעות אלה לא יושבו עד ל־23 בנובמבר, המועד שנקבע לכינוס הוועידה־הלאומית. הוועידה נדחתה, לפיכך, לסוף החודש; וכששוב לא נמצאה פשרה — למועד בלתי־ידוע.

מוגעים סעודיים-מצריים נוספים

אף שחילוקי דעות אלה נתגלעו בין הצדדים התימניים, ברור היה כי הם משקפים גם חילוקי דעות בין הכוחות־החיצוניים המערובים בסכסוך — מצרים וסעודיה. שאלת פינוי הכוחות המצריים, למשל, חשובה לשני המחנות התימניים; ואולם לגבי המצרים והסעודיים היתה זו שאלת־המפתח. גם הדיון על אופי המשטר מענין את המצרים והסעודיים, שכן לא יוכלו המצרים להרשות לעצמם שוועידה לאומית תחליט על כינונה מחדש של האימאמות בתימן.

הקרבות האחרונים בצפון תימן

לשלם את מחיר התקרבותו למצרים, ולהכיר במשטר הרפובליקני בתימן.

פייצל התקשה לעמוד בלחץ הרצוף. הטיעון, לפיו אין מצרים יכולה לקיים את מלוא התחייבויותיה למען „פלסטיין“ בגלל כבילות כוחותיה לתימן, העמידו במצב בלתי נוח בעיני דעת הקהל הערבית. עבד־א־נאצר ניצל את „אווירת הפסגה“ — שטופחה על־ידו במידה רבה בשל הסתבכותו הוא בתימן — כדי לנסות ולסיים את ההסתבכות זאת. לפייצל היה ברור כי פתרון לבעיה התימנית חייב להמצא אי פעם; ולא היתה לו סיבה שלא להסכים לפתרון, אם יהיה בו כדי לספק את דרישות המינימום שלו.

הסכם פייצל-נאצר וועידת ארפות

כתוצאה, נשאר פייצל בקהיר לאחר גמר הוועידה ודן עם עבד־א־נאצר על מציאת הסדר לבעיה התימנית. נראה, שהושגה בין שני השליטים הבנה, שמצאה ביטוי בהודעה משותפת מ־14 בספטמבר. נאמר בה כי שני הצדדים יפעלו למציאת פתרון שיאפשר את סיום המלחמה בתימן; הם ימנעו התנגשויות בין כוחותיהם ויפעלו אצל הצדדים (התימנים) הנוגים עם להשגת פתרון כזה.

בעצם נוסח ההודעה טמון הישגו של פייצל; לפי שכאן הכירו המצרים לראשונה, ולו גם בעקיפין, בכך שגם המלוכנים (ולא רק גורמי־חוץ, כסעודיה למשל) הם צד בסכסוך התימני. משמעותה של הכרה זו לא נעלמה מעיני ההנהגה הרפובליקנית, שהביעה את אי־שביעות רצונה מכך במאמרים בעתונים רשמיים־למחצה. היה זה סימן ראשון למפנה שחל ביחסי המצרים עם המחנה הרפובליקני.

באוקטובר בא פייצל שוב לקהיר, כדי להשתתף בוועידת המדינות הבלתי־מזדהות. שהותו בקהיר נוצלה, כנראה, לעריכת שיחות נוספות בינו לבין עבד־א־נאצר בשאלת תימן. בהתאם להבנה שהושגה בין שני צדדים אלה, כונסו בסוף אוקטובר, בעיירה הסודאנית אַרְכָּוִית, לחוף יַם־סוּף, שמונה־עשר אישים

קבלת דרישות אלו תחייב את הרפובליקנים גם להסכים לשינויים בצורת המשטר וגם לפנות מספר עמדות-מפתח בשלטון. על רקע זה מובנת התנגדותו של חלק מהנהגתם — אם מסיבות אידיאולוגיות ואם מסיבות אישיות. נראה, שהמתנגדים הקיצוניים להסדר מעין זה הם סלאל וקבוצת הקצינים שמאחריו, החוששים פן ישלמו להם יריביהם המלוכנים והרפובליקנים כגמולם.

נוצר, איפוא, מצב פרדוכסאלי. דוקא איש אמונם של המצרים, סלאל, הפך למתנגד העיקרי להסדר שהמצרים כה רוצים בו. דומה היה כי לא תיותר למצרים ברירה אלא להדיח את סלאל ביזמתם הם, כדי להשיג הסדר זה — ולפנות את צבאם במהירות האפשרית.

אולם כאן חלה התפתחות נוספת, ששינתה את המצב מעיקרו. ההתפוררות במחנה הרפובליקני לבשה מימדים גדולים מדי. מושל מחוז הודידה עצר את סגן ראש הממשלה, שבא להודידה כדי לעצור אלמנטים אופוזיציוניים. אריאני, זובירי ונעמאן הגישו לסלאל את התפטרותם; וכתב-ההתפטרות רווי ההאשמות פורסם בעתונות לבנון. קבוצת נושאי-משרה רפובליקניים בכירים, שיש אומרים עליה כי היא קשורה בשלושת הנ"ל, ברחה מתימן לעדן — ומשם לריאד. הצהרותיה של קבוצה זו היו בעלות אופי הדומה לדעותיו של פייצל לגבי תימן.

לשיאו הגיע משבר זה במחנה הרפובליקני בדצמבר 1964, כשכמעט כל חברי ממשלתו של הגנרל ג'אפי התפטרו. נמסר, כי סלאל יצא לקהיר כדי להיועץ בהנהגה המצרית על הרכבת ממשלה חדשה. דומה היה כאילו ישאירו המצרים את סלאל בקהיר ויניחו סוף-סוף ליריביו להקים ממשלה, שתזכה בתמיכה רחבה ואשר תוכל להמשיך במר"מ עם המלוכנים.

אולם המצרים נקטו צעד הפוך. סלאל הושאר על כנו כנשיא, וסגנו ואיש אמונו, אלי-עמרי, מונה לראש ממשלה. הלה הודיע על הקמת בית-דין מיוחד, לפניו יישפטו השרים, "שבגדו ברפובליקה" (אם כי לעת עתה אין הוא נחפו לבצע את איומיו). כיצד ניתן להסביר צעדים אלה של המצרים?

נראה, שביסודם מונחת שוב אותה דילמה עצמה שעמדה בפני המצרים מאז ראשית 1963 — וביחוד לאחר ועידת עומראן. הוכח אָמנם, שוב ושוב, עד כמה חסר-בסיס הוא שלטונו של סלאל; אולם אמונם של המצרים באישים המתנגדים לסלאל עורער עוד יותר. דוקא בשעה זו של נסיון להשגת הסדר חוששים המצרים יותר מתמיד מפני אישים אלה ומקשריהם עם אויבי מצרים (בין אם אויבים בעלי אופי "מסורתי" דוגמת הסעודים, ובין אם אויבים בעלי אופי "מתקדם" דוגמת ה"בעת"). יתר על כן, במשא ומתן המתנהל עם הסעודים רוצים המצרים להופיע בעמדת כוח — ולא לצד הנהגה רפובליקנית בעלת דעות עצמאיות. מבחינתם של הסעודים והמלוכנים יש לראות צעדים מצריים אלה כמכתיבים הסדר, ואפילו לא היו אלה אלא מהלכים טקטיים בלבד. נראה על-כן שהנסיון הרציני ביותר להסדר בר-קיימא בתימן נכנס עתה למבוי סתום ולא יחולץ ממנו ללא יזמות חדשות.

למעשה מהוה היום הרצון לפינוי הצבא המצרי מתימן את המכנה המשותף העיקרי בין מצרים לסעודיה; אלא שכל צד מעונין בכך, שפינוי זה ייעשה בצורה אשר תבטיח את האינטרסים שלו. הסעודים מעונינים בפינוי מלא ומהיר ככל האפשר, שיאפשר בתימן התמודדות ללא התערבות מבחוץ — הסדר, שבתנאי תימן של היום פירושו השתלטות היסודות המסורתיים (המקורבים לסעודיה ועונים את מצרים). המצרים לעומתם, שואפים, היום יותר מתמיד, לצאת את תימן, אולם שוב אין הם יכולים להרשות לעצמם את אבדן-היוקרה הכרוך בהתמוטטות הצפויה של הרפובליקה במקרה של פינוי מהיר ומחלט של צבאם. נראה על-כן כי המצרים רוצים בפינוי הדרגתי ובשמירה על נוכחות מצרית מסוימת בתימן. בדרך זו חפצים הם לשמור על יוקרתם, ועל מידה של השפעה בחצי-האי ערב, כפיצוי מינימלי בעבור הכסף וחי-האדם שהשקיעו בתימן משך למעלה משנתיים.

מהלך המאורעות מאז ועידת ארכוית מלמד כי סתירה יסודית זאת בין השאיפות המצריות והסעודיות לא יושבה על-ידי ההבנה שהושגה בפגישות פייצל-עבד-א-נאצר. מגעים נוספים בדרג גבוה בין מצרים לסעודיה לא הועילו אף הם. זאת ועוד; מהלך המאורעות מלמד, כי אין ביכולתם של הסעודים והמצרים כיום להכתיב לבעלי בריתם התימנים כל מהלך שיחפצו הם בו; נהפוך הוא — עמדתם של האחרונים התקשחה; ומבחינה זו הביא דוקא הנסיון הרציני ביותר שנעשה עד כה לפתרון בעית תימן לסיבוך נוסף של הבעיה. מכאן, שגם הסכם מלא בין מצרים לסעודיה בשאלת תימן, במטרה להגשים את האינטרסים של מדינות אלו על חשבון הצדדים התימניים, ייתקל בקשיים רבים בהוצאתו לפועל.

המחנה המלוכני

נראה שזה זמן רב לא היתה עמדתו של המחנה המלוכני כה איתנה, כפי שהיא כיום; וזאת לאחר נסיון ההסדר בתימן (ובמידה רבה — בעטיו). ההכרה בהם כצד-לוחם, הפילוגים בשורות המחנה הרפובליקני וההישגים הצבאיים האחרונים, שהגיעו לשיא בכיבוש מבצר ראוח, הם סיבה מספקת להת-רוממות רוחם של המלוכנים. ההחלטה, בדצמבר 1964, להרכיב ממשלה מלוכנית חדשה, המונה 20 שרים וסגני-שרים, באה להפגין את עצמתו ואחדותו של מחנה זה, למול ההתרוצצות בקרב הרפובליקנים. כן מונו מושלים לכל מחוזות תימן. מינויים אלה הם צעדים בעלי אופי הפגנתי; אולם מסתתר מאחריהם כוח של ממש. התחזקות זאת של המלוכנים מחלישה, כמובן, את סיכויי המצרים להשגת הסדר נוח בתימן.

המחנה הרפובליקני

במחנה הרפובליקני היתה השפעת הנסיון להסדר עם המחנה היריב הפוכה. לפילוגים הרבים, המאפיינים מחנה זה, נוסף עוד אחד: בין מחייבי ההסדר עם המלוכנים לבין שולליו. ברי לכל, כי הסדר עם המלוכנים יחייב ויתורים מהותיים ואישיים. המלוכנים רמזו כי יהיו מוכנים להסדר לפיו תקוים האימאמות כמוסד רוחני בלבד. ומובן שהמלוכנים לא יסכימו לשום הסדר לפיו לא ישובצו כמה מראשיהם בהנהגת המדינה.